

УДК 339.13.017:634.7

ПЕРСПЕКТИВНІ ПАРАМЕТРИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЯГІД В УКРАЇНІ

Сало І. А.

Розроблено п'ятирічний проект розвитку промислового ягідництва націлений на розширення площ плодоносних насаджень до 25 тис. га та вітчизняного виробництва до 227,0 тис. т. Встановлено обсяг інвестицій та показники фінансової ефективності.

Ключові слова: *рівень споживання ягід, промислове виробництво, інвестиційний проект.*

Через цінність ягід в споживанні велике значення має забезпечення ними потреб кожної людини. На вітчизняному ринку товарна пропозиція є звуженою як для основних ягідних культур – суниці, чорної смородини, малини, так і малопоширених – журавлини, чорниці, обліпихи, актинідії, дерену, калини, глоду тощо. Останні населенням майже не споживаються. Основна причина цього – недостатні обсяги їх товарного вирощування.

Україна має сприятливі економічні умови для великомасштабного товарного ягідництва. До них слід віднести, перш за все, велику потенційну місткість внутрішнього ринку ягід, що пояснюється значною щільністю населення, зокрема, зосередженням його у великих містах і промислових центрах, розвинену транспортну мережу, наявність переробних підприємств.

Дослідження рівня забезпечення потреб вітчизняних споживачів у ягодах показало, що в загальній частці фактичного задоволення у сфері товарно-грошового обігу – 78,3 % промислове виробництво становить лише 4,0 %. Через це практично вся продукція, яка споживається населенням – 1,5 кг на особу в рік пересічно за 2001-2005 рр. виробляється господарствами населення. Однак, вони не в змозі задовільнити потребу внутрішнього споживчого ринку. Так, лише норма споживання на одну особу в рік становить 4 кг, що в 2,7 рази більше за сучасний рівень забезпечення. Це зумовлено високою трудомісткістю присадибного виробництва, низькою його спеціалізацією та платоспроможним попитом населення, відсутністю належної ринкової інфраструктури. Відтак, ефективного функціонування ринку ягід і, зокрема, збільшення та урізноманітнення асортименту можна очікувати лише з розширенням промислового ягідництва. Завданням дослідження є розробка п'ятирічного проекту розвитку промислового виробництва ягід різноманітного видового складу з метою повноцінного задоволення ними споживача.

Розвиток вітчизняного ягідництва на перспективу обґрунтовується залежно від обсягів потреб населення в ягодах з врахуванням можливих втрат та експорту. Основними вихідними даними для цього є: баланс внутрішньої та зовнішньої торгівлі, кількісний склад населення та норми споживання ягід. Передбачається, що в перспективі платоспроможний попит населення відповідатиме нормі споживання ягід. Для короткострокових та середньострокових прогнозів основних показників ринку ягід використовуються рівні і дані динаміки його кон'юнктури.

Результати досліджень. Основними проблемами становлення промислового виробництва ягід є дефіцит у фінансових ресурсах, малорозвинена інфраструктура та недостатня підтримка держави, яка здійснюється лише шляхом виділення сільськогосподарським підприємствам коштів на розвиток ягідництва з одиниці збору.

Нами запропоновано п'ятирічний проект розвитку промислового ягідництва в Україні з розрахунку на щорічний обсяг виробництва 124,5 тис. т. Для цього необхідно досягти рівня садообороти 25 тис. га плодоносних насаджень. На даний час основний масив площ припадає на суницю, чорну смородину та малину – 87,7 % ягідних культур. При цьому суниця виробляється в 2,9 рази менше за норму споживання, чорної смородини – в 3,3 рази, інших ягід – в 2,5. Лише малина виробляється в 2 рази більше за норму споживання – це 0,2 кг на особу в рік. Обсяги її товарної маси зосереджені на 98 % в господарствах населення через надто високу трудомісткість її виробництва. Відтак, у промисловому секторі необхідно розширювати площі під суницею, чорною смородиною та іншими малопоширеними ягодами. Ознакою ефективності ринку є досягнення опти-

мальних норм споживання. В такому разі обсяги промислового виробництва суниці слід довести до 48,7 тис. т, чорної смородини до 40,5 та інших ягід до 10,8 тис. т. При нормативній урожайності суниці – 100 ц /га, площі необхідно розширити до 7,7 тис. га, чорної смородини при урожайності – 50 ц /га до 9,8 тис. га та під іншими ягодами до 3,7 тис. га. Відтак за умов стабілізації чисельності населення для повноцінного насичення внутрішнього споживчого ринку на період 2007-2011 рр. валові збори в цілому ягід повинні становити 186,6 тис. т (табл. 1). Враховуючи те, що в господарствах населення обсяги виробництва ягід мають тенденцію до зростання, яка збережеться на період до 2011 р., вітчизняне виробництво з врахуванням можливих втрат (5 %) та експорту має підвищитись до 227,0 тис. т.

На ефективність продуктивного використання ягідників суттєво впливають зональні природні та економічні умови, а також правильний добір асортименту ягідних культур. Для дослідження зональної ефективності товарного ягідництва в Україні використали статистичну фінансову звітність у сільськогосподарських підприємствах, експериментальні дослідження та наукові рекомендації [5].

Виявилося, що площі під ягідні культури найкраще відводити в зонах Полісся та Лісостепу. В умовах степової зони ягідники можуть давати хорошу урожайність лише при зрошуванні. Отже, для сільськогосподарських підприємств зона Степу на сьогодні, через високу трудомісткість робіт та нестачу фінансових ресурсів є найменш сприятливою для розвитку ягідництва.

Таблиця 1

Потреби населення України в ягодах на 2011 р.*

Види продукції	Норма споживання на особу в рік, кг	Потреба населення в ягодах, тис. т		
		сільського	міського	всього
Суниця	2,0	29,7	63,6	93,3
Малина	0,2	3,0	6,4	9,3
Чорна смородина	1,3	19,3	41,3	60,6
Інші ягоди	0,5	7,4	15,9	23,3
Всього ягоди	4,0	59,5	127,1	186,6

* Розраховано автором за даними Державного комітету статистики України

Плодоносні площі під ягідниками в сільськогосподарських підприємствах слід зосередити в зоні Полісся та Лісостепу – для їх самозабезпечення 9,3 тис. га; а для постачання ягід споживачам Степу, Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької областей необхідно розмістити додатково 12,4 тис. га (рис. 1). Розрахунки проводились за умов досягнення сільськогосподарськими підприємствами нормативного рівня урожайності – 50 ц /га. Зазначимо, що в зоні Степу знаходиться 48 сільськогосподарських підприємств, в яких можна застосувати інтенсивні системи виробництва ягід на загальній площі 0,7 тис. га. в 2005 р. В зоні Полісся та Лісостепу для закладання 21,7 тис. га ягідників знаходиться 110 підприємств. Проте з кожним роком напрям товарного ягідництва в підприємствах зменшується і при збереженні цієї тенденції на період до 2011 р. в зонах сприятливих для виробництва ягід залишиться до 82 підприємств. Звідси, на кожне підприємство припадатиме близько 265 га ягідних насаджень. На це зауважимо, що оптимальними розмірами промислових ягідників в спеціалізованих садівницьких підприємствах за розрахунками О. Ю. Єрмакова є 125 га [3]. Такий розмір площ орієнтований на високий рівень спеціалізації господарства. Тому, для запланованого розширення площ ягідників в зоні Полісся та Лісостепу кількість спеціалізованих на цьому напрямі підприємств має зрости в 1,3 рази порівняно з 2005 р. , тобто до 2000 р.

Перспективною організаційно-правовою формою господарювання у промисловому ягідництві можуть бути “господарські товариства”, питома вага яких в загальній кількості підприємств пересічно на 2002-2005 рр. становила 70 %. Їх діяльність за останній період (2002-2005 рр.) є найефективнішою – рівень прибутковості – 2,2 млн. грн. або 1,2 тис. грн. з 1 га.

Велике значення для ефективного виробництва ягід має використання на трудомістких операціях механізмів. Так, в ягідництві необхідно зосередити увагу на створенні засобів механізації для садіння кущових ягідників та суниць, обробітку ґрунту в міжряддях суниць, захисту насаджень від шкідників і хвороб, вибирання розсади суниць, збирання чорної смородини тощо. А. І. Бурлакою

здійснювалися дослідження економічної ефективності механізованого вирощування смородини в технологічних дослідах Львівської дослідної станції садівництва. Він зазначає, що комбайнове збирання врожаю кущових ягідників є вагомим чинником науково-технічного прогресу в ягідництві, оскільки забезпечує значне підвищення продуктивності праці та всіх основних показників ефективності виробництва ягід. Так, кошти на придбання комбайна „Йонас” та інших марок при врожайності смородини 60-80 ц/га окупляться одержанням прибутку за 2,5-3,4 роки. При механізованому збиранні кущових ягідників прибуток в 1,1 рази (на 24,8 тис. грн.) вищий, ніж при ручному збиранні врожаю. Частка затрат праці при використанні комбайнів зменшується в 4 рази, а собівартість знижується на 35-42 % [1].

Наступним напрямом інтенсифікації промислового ягідництва є правильно підібраний сортимент ягід, залежно від їх зонального розміщення. Для цього необхідні консультації зі спеціалістами науково-дослідних установ, які здійснюють оцінку сортів залежно від ґрунтово-кліматичних умов. Треба добирати ті сорти, які мають найвищу урожайність в тій чи іншій зоні і користуються попитом на ринку. Сортівий склад кожної ягідної культури щорічно має уточнюватись згідно „Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні”, де вказано які помологічні сорти ягід краще вирощувати на території України по зонах [2]. Наприклад, в усіх трьох зонах України висока урожайність помологічних сортів суниці (130-250 ц/га) – Багряна, Дарунок вчителю, Десна, Істочник, Львівська рання, Фестивальна ромашка; для зони Полісся – Мачужинка, Покахонтас, Тенора; Степу – Кримська рання, Кримська ремонтантна; Лісостепу – Ясна, Деснянка кокіньська та інші. Конкретний сорт ягід найдоцільнішим буде для вирощування за певних ґрунтово-кліматичних умов, з урахуванням основного напрямку споживання його продукції.

Слід відзначити, що все більшого значення для розвитку товарного виробництва плодів та ягід в країні набувають спільні підприємства, де переважно основну питому вагу в фінансуванні займають іноземні інвестори. Одним з них є спільне українсько-німецьке підприємство ВАТ „Скала-Подільська”. Тут іноземний інвестор володіє 51 % акцій. На створення насаджень та на інші виробничі потреби щорічно інвестується близько 1 млн. грн. Через неналагоджену мережу збуту плодоягідної продукції в Україні іноземні інвестори також турбуються і про її реалізацію як, наприклад, на підприємстві „Агро Футика Бишков”.

Для України особливо цікавим щодо розвитку ягідництва є досвід Польщі, яка в повній мірі забезпечує внутрішній ринок (рівень виробництва на одну особу в 2003 році становив 10,1 кг) і експортує 500 тис. ц або 11,3 % ягід в рік. Тут ситуація подібна до України – певна частина ягід виробляється сімейними господарствами (з 1,9 млн. господарств, які займаються землеробством 500 тис.). Великотоварних господарств, які вирощують ягоди в 2002 р. зафіксовано 348.

На ринку ягід в Польщі зараз переважає приватна торгівля та комерційні посередники. Поширюється кількість супермаркетів, що зумовлено необхідністю в великих товарних партіях однорідних ягід високої якості та асортименту, різного асортименту. Це стимулює до розвитку кооперації в садівництві. Причиною активного розвитку садівництва в Польщі також є впровадження механізму пільгового кредитування на створення насаджень за річної ставки 5-7 % з поверненням їх через 5-8 років [4, с. 5, 5].

На виконання проекту, націленого на розширення промислових насаджень і збільшення обсягів виробництва ягід, необхідно 1,3 млрд. грн. інвестицій. Згідно розрахунків найвищий рівень чистого приведенного доходу від проекту тривалістю 5 років можна очікувати при ставці дисконту 15 % – це 337,8 млн. грн. (табл. 2). При цьому на одну гривню приведених інвестицій припадає близько 0,25 грн. прибутку.

Середньорічна рентабельність проекту складає 13,8 %. Повернення вкладених інвестицій з врахуванням періоду їх трансформації в багаторічні насадження розпочнеться через 3-4 роки. Грошові потоки стануть позитивними на шостий рік тривалості проекту. З тих пір реінвестування на відтворення насаджень розпочнеться за рахунок власне зароблених від проекту коштів. Окупність залучених інвестицій у середньому складатиме 2 роки.

Таблиця 2

Показники фінансової ефективності інвестиційного проекту тривалістю 5 років для промислових ягідних насаджень

Показники	Дисконтні ставки		
	15 %	20 %	25 %
Чистий приведений дохід (NPV), тис. грн.	337 765	286 291	244 848
Індекс доходності проекту	0,25	0,23	0,21
Середньорічний приведений прибуток (AFR), тис. грн.	14 653	12 351	10 503
Середньорічна рентабельність проекту (CAR), %	13,8	13,3	12,8
Приведений період окупності (RP), років	1,8	2,0	2,3
Період окупності з періодом трансформації, років	3,6	3,8	4,0
Коефіцієнт окупності проекту (KR)	0,56	0,50	0,44

ВИСНОВКИ

Товарна пропозиція ягід в Україні у перспективі повинна орієнтуватися на повноцінне задоволення споживчого попиту, критерієм чого є забезпечення норми споживання на внутрішньому ринку – 4 кг ягід на особу в рік, та активний розвиток експортної торгівлі. Це можливо досягнути, головним чином, за рахунок розвитку великотоварного промислового виробництва, а саме: розширення площ під товарними ягідниками, удосконалення їх породної структури та сортового складу, використання інтенсивних технологій, залучення іноземних інвестицій, налагодження маркетингової діяльності, удосконалення системи ціноутворення та інфраструктури ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бурлака А. І. Економічна оцінка механізованої технології вирощування смородини в західному регіоні України // Економіка АПК. – 2003. – № 10. – С. 64-69.
2. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні у 2004 році (витяг). – К.: Альфа, 2003. – 230 с.
3. Ермаков А. Е. Развитие и эффективность садоводческих предприятий разных форм хозяйствования. – К.: Випол, 1997. – 292 с.
4. Макош Эберхард. Польское садоводство с экономической точки зрения. – Люблин: Прогносфруит, 2004. – 71 с.
5. Шестопаль О. М. Відтворення та ефективність продуктивного використання плодових і ягідних насаджень. – К.: Видавництво «Сільгоспосвіта», 1994. – 256 с.